

Tre års arbeiderpartistyre

Taler
Even Evenrud

Sted
Oslo

1 Vi er i vår egen båt.

Det er uoverkommelig å tale om stillingen i Europa. Men vi har vår egen båt i verdensstormen. Hvordan styres den? Er den i de beste hender? Lever vi etter regelen: Kunnskap skal styre rike og land og yrke skal båten bære?

Det er nu gått tre år siden Arbeiderpartiet og Bondepartiet drev Venstres regjering vekk og Arbeiderpartiet overtok regjeringen. Det måtte et systemskifte til, het det. Venstres krisepolitikk og finanspolitikk var ikke riktig.

10

Det er sant at Venstres finanspolitikk var forsiktig, regjeringen hevdet at budgettet ikke måtte økes så det blev nye skatter og mer gjeld, Etter det vi vet nu kunde budgettet vært øket adskillig uten at det var nødvendig å øke skattene. Men ingen visste den gang at vi vilde få en stor opgangstid. Det styre vi har nu kom jo nettopp til makten, fordi de to partier som skaffet landet regjeringen gikk ut fra at krisen vilde fortsette og at en kraftigere krisepolitikk enn den Venstre førte var nødvendig. Hadde de visst det alle vet nu at det kom en stor opgangstid, vilde de sikkert ha lagt sin politikk anderledes an enn de gjorde. Venstreregjeringen hadde gjort store ting mot krisen. Det var Venstre som fikk orden i arbeidet for å bedre kommunenes stilling ved opprettelsen av Kommunalbanken, riksgjeldsmeglingen og ved støtte til balansering av budgettene. Det var under venstrestyret det kom orden og effektivitet i arbeidet for gjeldsordningen blandt bøndene og fiskerne ved lånekassene og ved støtte på forskjellig vis. Det var også under venstrestyret arbeidet for å bedre lønnsomheten i jordbruket for alvor blev tatt op. Det var samarbeide mellom partiene, men Venstre hadde ledelsen og i de aller fleste tilfeller initiativet;

25

Men Arbeiderpartiet og Bondepartiet var ikke tilfreds, de vilde ha systemskifte, de vilde ha et høiere budgett og mer prisstigning. Hele folket skulde settes i

arbeide og krisen overvinnes i en fart.

På fruktene skal en kjenne treet.

- 35 Nu er det gått tre år siden Arbeiderpartiet tok regjeringsmakten, så nu kan vi tale om resultatene. Det første som da må sies er at lykken har vært bedre enn forstanden for Arbeiderpartiet. Regjeringen trådte til under den forutsetning og med den mening at det var en alvorlig økonomisk krise som skulde bekjempes. Arbeiderpartiet hadde utarbeidet en kriseplan på 140 millioner kroner, og
- 40 hadde en veldig treårsplan på hundrevis millioner i bakhånden. De skjønnte ikke at istedenfor krise var vi alt inne i en stor opgangstid. Det er tilgivelig at Arbeiderpartiet og Bondepartiet ikke skjønnte at vi var på god vei inn i opgangstidene alt i 1934. Men nu da vi har tallene for skatteligningene som viste stigning både for formue og inntekt i 1934 og regnskapene over jordbrukets
- 45 driftsresultater fra Selskapets for Norges Vel, som også viste sterkt bedret lønnsomhet i 1934 vet vi det. Og når vi også har flere andre ting å bygge på så vet vi nu at opgangstidene og bedringen på alle områder faktisk allerede var langt fremskredet, da det nuværende styre trådte til våren 1935. Vi vet altså også at regjeringen tok makten på feilaktige forutsetninger og at den la hele sin
- 50 politikk an på feilaktige forutsetninger.

- Resultatene viser sig nu på en rekke områder, vi kan danne oss et helhetsbillede av den politikk som er ført, og ingen kan være i tvil om at historiens dom vil bli at regjeringens politikk, som har sitt utspring i en misforståelse av situasjonen vil
- 55 bli at den har vært forfeilet.

- For det første har vi statsbudgettet som i løpet av disse tre år, når en holder sig til budgettforslagene, er øket fra 409 millioner til 563 millioner kroner. Ikke hele denne stigning skyldes regjeringens politikk, en del kommer av overføringer av
- 60 utgifter fra kommunene. Men på den annen side har det vært svære stigninger også utenfor budgettet på grunn av den politikk som er ført. Tross den veldige automatiske stigning som staten har fått ved opgangstiden, har vi fått en rekke nye skatter: Omsetningsskatten, skatten til alderstrygden, forhøielse av statsskatten to ganger forhøielse av stempelskatten, forhøielse av bensinskatten
- 65 og renteskatten.

Alle var enig i at det var galt at veldige kapitaler i bankene var skattefri fordi ikke innskyterne gav op sine innskudd til ligningsvesenet. Men man gikk for vidt da

70 man la renteskatten også på småfolk som tjener så lite at de skal være fri for skatt
efter de almindelige skatteregler. Da Venstre krevet forandring i dette forhold i
sitt program blev det voldsom opsang og en forvrengt agitasjon sattes i gang.
Man forsøkte å få folk til å tro at Venstre var imot renteskatten i det hele tatt.
Det var selvfølgelig usant, for Venstres regjering hadde arbeidet for å få tak i alle
75 bankinnskudd som skulde være skattepliktig på en annen måte, nemlig ved å
pålegge bankene å gi opgaver til ligningsvesenet om innskyterne. Nu er Venstres
programkrav gjennomført så godt man har funnet det mulig, nemlig ved at
småsparerne kan få tilbakebetalt skatten når de krever det. Det blir nok mange
som ikke vil ha bryderiet med å melde kravet, men bare det at adgangen er der er
80 en stor forbedring.

Merkelig nok er de nye skatter som regel udemokratiske, det gjelder
omsetningsskatten, og det gjelder det første tillegg til statsskatten som rammet
de mindre inntekter forholdsvis sterkest. Og det gjelder i høi grad koppskatten
85 til alderstrygden. Det tas ved denne skatt intet hensyn til om en skattyder har
forsørgelsesbyrde. For mange er denne skatt større enn kommuneskatten. Også
tillegget til bensinskatten, som må bæres av det store reisende publikum og
forbrukerne ved varefordyrelser, er udemokratiske. Det heter i et vers av
«Internasjonalen»: «Av skatter er vi knuget ned». Det verset synger man nok
90 ikke nu ved demonstrasjonene.

Det skulde bli svingom i krisepolitikken da vi fikk den nye regjering i 1935. Men
hvordan er det gått med den svingommen? Det blev første året stort sett en
fortsettelse av den krisepolitikk som Venstre hadde ført, men med mer bruk av
95 penger. Senere er krisepolitikken utvidet en del til byggearbeider og økede
budgetter, og ved at en masse bidrag er strødd ut nokså planløst i øst og vest.
Videre ved støtte til såkalte «tiltak» som for en stor del har vært mislykket. En
kan godt si om den krisepolitikk som det nuværende styre har ført, at det som er
godt i den er ikke nytt, det er arv fra venstrestyret, og det som er nytt er ikke
100 godt. Og vi står finansielt sett dårligere nu enn vi burde ha gjort og vi er kommet
op i forskjellig unaturlig i vårt land både mentalt og økonomisk. Det har belastet
oss istedet for å styrke oss til fremtiden.

Fordyringspoiitikken skader oss.

105

Et av de viktigste felter av det nye system er prispolitikken. Prisene er nu drevet
slik i været at det allerede har skadet meget, og det kommer til å skade oss meget

mer senere.

110

Det er mange som mener at høie priser er en nødvendig betingelse for gode tider. Hvis det var sant måtte det være rent storartet i Frankrike nu, slik som prisene er fløiet i været der. Men det motsatte er tilfelle, det er langt fra gode tider der nede, det er vanskelige tider. I England hadde man på mange måter de
115 beste tider da prisene var på det laveste.

Hos oss har mottoet for det nuværende styre vært fra første stund: Op med prisene, og ingen kan si at den delen av krisepolitikken ikke er gjennomført. Vi har ikke bare fått være med i den internasjonale prisstigning, på toppen har vi
120 fått et pent tillegg for oss selv, både ved den politikk som er ført i den hensikt å få prisstigning og ved de nye fordyrende skatter.

Hensikten med å få prisstigning var naturligvis god. Man trodde at jordbruket skulde bli mer lønnsomt ved det. Det var dog ikke betaling fra regjeringen for å
125 få støtte av Bondepartiet. Statsminister Nygaardsvold, statsråd Ystgaard, stortingsmann Oksvik som gikk i spissen for systemskiftet mente selv at det var en nødvendig og riktig gjerning å drive prisene i været.

Men en sak har alltid minst to sider, og når det gjelder prisene, slår det til det ord
130 at en må betale gledesstundene med sorg. Staten har på grunn av de høie prisene fått en lønnsøkning til sine folk på omkring 30 millioner kroner, det næringsliv som bruker organiserte folk har fått sine lønnsutgifter øket med bortover mot 100 millioner kroner, bare i 1937 var det en økning på 60 millioner kroner til de organiserte, kommunene har fått utgiftsøkning og andre har fått det. Det er
135 derfor en biklang når statsministeren og landbruksministeren nu sier: Det er da blitt bedre priser siden vi begynte. Det er forresten en stund siden de har sagt det nu. En må også som sagt være opmerksom på at bedringen i jordbrukets lønnsomhet var begynt før det nuværende styre begynte med sin kunstige fordyringspolitikk. Smørprisen steg f. eks. med 10.2% fra 1933 til 1934, senere
140 er den steget med 17 %.

Resultatene er sørgelige

Det er vanskelig å se gode resultater av den politikk som er ført. Det er nok så at
145 regjeringen og Stortinget har levet sorgløst i herlighet og glede, man har ikke behovet å spare og det er blitt pene overskudd på statsregnskapene. Men

150 hvordan er det gått med folket? Jo, de som ikke har staten, kommunen eller fagforeningene å gå til med krav om kompensasjon for prisstigningen har fått føle virkningene på kroppen, det er blitt mindre og mindre til mat og klær. Det er stor spott og skam at vi under en høikonjunktur for staten skal oppleve slikt som nøden i fiskeridistriktene. I en del andre land har man søkt å hjelpe næringene uten å fordyre varene for forbrukerne. England f. eks., har store summer på statsbudgettet til å fremme en slik folkevennlig og forbrukervennlig politikk. Men her har man skåret ned igjen det venstre regjeringen førte op til støtte for småkårsfolk til billig melk og flesk. Forbrukerne er i det hele satt ut av betraktning hos oss.

160 Selvsagt er det også blitt mindre arbeide på grunn av dyrtiden. Det hjelper ikke om staten øker arbeidsbudgettene, det blir ikke mer arbeide likevel, da prisstigningen sluker det hele. Og bøndene, har de fått det bedre enn i 1934-35? Det er visst temmelig tvilsomt for de har også fått føle prisstigningen. Mange mener de har det verre nu enn for et par år siden. At dyrtiden har skadet og skader våre utenriksnæringer er oplagt.

165 Og tenk hvordan turisttrafikken lider. Fasitt er at fordyringspolitikken allerede har vært skadelig, og blir det mer og mer når nedgangen kommer og både det offentlige og private fremdeles må bære de store utgifter, mens inntektene svinner inn. Det er da man får den fulle oversikt over hvor gal den politikk som nu føres er. Den sterkt forverrede stiling for fiskeriene taler allerede nu et tydelig sprog.

Tiltakspolitikken en fiasko.

175 Et av de aller største nummer i den nye planøkonomiske politikk har vært de såkalte tiltakene. Dette med tiltak er jo ikke noe nytt, Venstre har alltid drevet tiltakspolitik. Er f. eks. ikke nydyrkningen av 1350 000 mål jord og reisning av 13 000 nye bruk tiltak? Jo, selvsagt, men nu skulde vi få tiltak i en ny fasong. Det myldret frem krav om støtte til forskjellige tiltak. De fleste som søkte om statsstøtte blev skuffet da de ikke fikk noe, men en del fikk garantier og resultatet er for en stor del blitt ren fiasko. Hvorfor? Kanskje slett ikke fordi foretagendet i og for sig ikke var berettiget, men fordi forberedelsen var dårlig. Når staten betaler tar man det ikke alltid så nøie som når man betaler selv.

185 Tiltakspolitikken var velment, men er forfeilet Det er ikke mange som er satt i

arbeide ved de statsstøttede tiltak, og det må vel nu være oplagt at for landets næringer som helhet betyr de nye statsunderstøttede tiltak som ikke kan stå på egne ben hverken fra eller til.

190

Beskjeftigelsesstatistikken viser at det er det private næringsliv som har optatt arbeidskraften, det næringsliv som ved siden av å bære sine egne byrder også må skaffe midlene til de «sykehuser» som de statsstøttede tiltak er.

195 Hvor står vi nu.

Hvor står vi nu efter tre års arbeiderpartistyre? Jo, vi har fremdeles stor arbeidsløshet. Vi har et så opskrudd statsbudgett at folket ikke kan bære det når nedgangen kommer. Vi har et opskrudd prisnivå som skader en stor del av vårt arbeidsliv, særlig utenriksnæringene, og gjør levevilkårene meget vanskelige for den store uorganiserte del av folket. Vi har snauskrapet skattekindene. Vi har i det hele et næringsliv som vil bli meget vanskelig stillet, når det kommer en internasjonal nedgang og utgiftene ikke kan presses ned like fort som inntektene faller. Vi har et statsbudgett som er så spent at pengehjelp ikke kan skaffes uten lån når krisen igjen setter inn og skatteinntektene faller. Mens Sverige har sørget for et stort beredskapsbudgett og Finland har satt 700 millioner mark til side for krisetiltak, står vi uforberedt.

Hvordan ser fremtiden ut?

210

Det agitertes meget i 1933 og 1934 og 1935 med at venstreregjeringen drev «la-skure»-poli-tikk, det var særlig derfor den måtte fjernes. Det er ikke sant at Venstre drev «la-skure»-poli-tikk. Men er det noen regjering i Norge som finansielt har drevet «la-skure»-politikk, så er det den vi har nu. Den har levet sorgløst i høikonjunktorens rus. Og hvad har vi å vente i fremtiden? Jo, nye budgettøkninger, ingen skattelettelser, økning i arbeidsløsheten, når nedgangen kommer. Store vanskeligheter på grunn av det høie prisnivå men enda større vanskeligheter hvis prisene faller.

220 De planer man har om å løse jernsaken bygger neppe på forretningsmessig basis, skattyderne skal betale. De sosiale trygder er dårlig finansielt forberedt og vil komme til å volde store vanskeligheter. Sukkerplanene vil påføre staten store tap, elektriseringsplanen gir derimot gode voner hvis de realiseres forstandig. Statsminister Nygaardsvold sa nylig i Stortinget at Arbeiderpartiet er ferdig med

sine gamle dumheter. Det er kanskje sant, men det hender jo ofte at man gjør nye dumheter istedenfor de gamle.

Sosialismen i vår tid?

230

Det har vært et almindelig ord at sosialismen skal gjennomføres i vår tid. Etter at det mektige tyske sosialistparti er oppløst og medlemmene er blitt nazister, og etter at Russland har praktisert «sosialismen» på en uhørt brutal og økonomisk merkelig måte tales det lite om sosialisme. Sosialistpartiene i en rekke land har
235 mistet sitt ideologiske fotfeste, de vet ikke hvad de mener med sosialisme. Noen «sosialisme» i vår tid blir det ikke, men Arbeiderpartiet er fremdeles tilhengere av statskapitalismen tross de sørgelige erfaringer i Russland. Og tross det er helt klart at økonomisk diktatur også fører til åndelig diktatur, kan vi nok få statskapitalisme i vår tid. Spørsmålet er for oss om vi vil fremover mot
240 statskapitalismen og en gjennomført regulering av næringslivet, eller om vi fremdeles vil ha privat næringsliv under kontroll.

Om det russiske landbruks stilling heter det i en artikkel i dansk «Politikken» bl. Annet:

245

«Russland har en omsetningsskatt som i 1937 ydet ca. 74 % av hele statens inntekt. Direkte eller indirekte kommer 60 % av denne skatt fra landbrukets produkter. Regjeringen skal ha hele statslandbrukets produksjon og 58 % av delt kooperative landbruks produksjon. For å ta et eksempel kjøper staten altså 58 %
250 av de kooperative landbruks produkter for en meget lav pris. Staten innkasserer skatt når den selger dette korn for en pris som ligger langt over hvad den selv har gitt til mølleren. Når kornet går fra mølleren blir det igjen beskattet, og således fremdeles inntil det når ut til forbrukeren er blitt en kostbar vare. Men bonden skal kjøpe inn for de par skillinger han fikk for sitt korn. Med andre ord han kan
255 ikke kjøpe. Hvis han kommer til byen kan han se smukke ting i butikkvinduene, men heller ikke han kan kjøpe dem.

Slik er «sosialismen», statskapitalismen i praksis. Og det er ikke stort bedre i Tyskland under naziststyret. George Kent skriver:

260

«Tysk jordbruk er i ordets rette betydning statsdrift. Lederen, landbruksminister R. Walther Darré har absolutt makt over alt som omfatter jordbruk. Han kontrollerer så og si hver fase av bondens liv. Han kan eie sin

265 gård, men han eier ikke det han produserer. Hver tysk gård blir kontrollert av
regjeringens folk, som påser at det kvantum melk som bonden leverer er
nøyaktig det samme som han får av sine kuer. Bonden må bringe all melk til en
kontrollstasjon. Han kan ikke la være igjen så meget som en halvflaske til sin
familie. Den skummede melk som han trenger til grisene må han kjøpe tilbake
270 til en fastsatt pris.»

Det er god grunn for oss til å tenke nøie over om vi vil inn på slike
tvangssystemer. For Venstre ligger det fjernt. Venstres store ære er at det løste ut
de bundne krefter i folket i det gamle norske klassesamfund, så klasseforskjellen
275 næsten forsvant. Nu vil man binde kreftene igjen på en annen måte, gjennom
mektige organisasjoner. Organisasjoner er nødvendige i vår tid, men vi må ikke
glemme at en av Venstres opgaver er å løse ut folkets evner og krefter for derved
å skape muligheter for nye fremskritt. Organisasjonene kan ikke lage fremskritt,
de kan bare nyttiggjøre dem. Organisasjonene kan marsjere i takt. Det kan være
280 både bra og nødvendig, men hvis solidariteten brukes på den måten at man skal
stå solidarisk for å utbytte andre, fører det ikke i det lange løp fremover, men
bakover.

Det sosialliberale demokrati

285 De elementære sannheter står tross alle påfund. Og det er en elementær sannhet
at det må være samspill mellem individet, organisasjonene og det hele samfund.
Vi forstår alle at de russiske, tyske og italienske samfund ikke er fremtidens
samfund, det er bare overgangsformer. Verden beveger sig alltid til noe nytt.
290 Det kan ikke nektes at disiplinen i folkestyrte samfund har vært så som så,
fagforeninger har besatt fabrikker og det har vært utskielser på mange måter,
ikke minst har man syndet mot de økonomiske lover. Nu er stillingen at vi vet at
socialismen er ferdig, den er utprøvet i Russland og funnet ubrukbar, og den er
forkastet i flere andre land. Nu er veien fremover ny reising av et europeisk
295 sosialliberalt demokrati som efterhvert kan samle om sig alle friheteelskende
mennesker som mener at fremtidens samfund må bygges på sosial liberalisme.

Kilde

Landstrykkeriet

300

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/tre-ars-arbeiderpartistyre>